

EVOLUȚIA INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE MECANIZATE DIN ROMÂNIA INTERBELICĂ

1. Privire generală

În România interbelică, sectorul industrial prelucrător, de tip modern, a ocupat un loc predominant în ansamblul sectorului industrial modern al țării din acel timp. O atestă concludent faptul că, producția sectorului prelucrător - la care ne referim aici¹⁾ - în producția globală industrială mecanizată din România perioadei cuprinse între 1921-1939 deținea o pondere de 85%²⁾. Privită în lumina unei astfel de ponderi, evoluția producției sectorului industrial analizat în rîndurile de față, dobîndește o semnificație relevantă pentru întreaga dezvoltare a producției industriale moderne din țara noastră de atunci.

Vorbind de producția sectorului prelucrător amintit, să menționăm, dintr-un început, că cifrele disponibile învederează fără dubii o evoluție - pe ansamblu - care se înscrie pe o curbă ascendentă. Este concludent, bunăoară, că în 1922-1939, producția respectivă, calculată în prețuri curente, s-a mărit de 6,6 ori, într-un ritm mediu anual de 11%³⁾. Dar, înăuntrul perioadei mentionate, ea a evoluat inegal, parcurgind succesiv trei etape distincte.

Într-o primă etapă, cuprinsă între 1921-1928, producția cercetată a crescut continuu (cu o neînsemnată excepție în 1925) și cu o intensitate considerabilă, față de 1921, în 1928 ea se amplifică de 5,2 ori într-un ritm mediu anual de 26,6%⁴⁾.

Este etapa refacerii și de început a dezvoltării industriei prelucrătoare mecanizată în granițele statului național unitar român edificat prin actul istoric al Unirii de la 1918.

Cea de a doua etapă debutează în anul 1929 și practic se încheie cu anul 1932,

dr. Gh. DOBRE

constituind pentru producția respectivă o etapă de însemnat regres: în acest timp, ea scade cu 46,7% într-un ritm mediu anual de -14,6%⁵⁾. Reculul înregistrat în acești ani este rezultatul direct al impactului puternic pe care criza economică mondială l-a avut asupra industriei românești în general, asupra industriei prelucrătoare în special.

În cea de a treia etapă, cuprinsă între anii 1933-1939 producția în cauză înregistrează o creștere continuu ascendentă și relativ alertă: în șapte ani, nivelul ei se mărește de aproape 2,4 ori, într-un ritm mediu anual de 13,2%. Este etapa de avânt industrial, cind nivelul cel mai ridicat anterior crizei (1928) este numai atins (în 1937) dar și depășit (în 1938) cu 27,3%⁶⁾.

2. Evoluție și schimbări structurale

Cele două mari elemente structurale ale producției globale - evaluate în aceleasi prețuri curente - au evoluat însă inegal. În 1922-1939, cheltuielile materiale au crescut aidoma producției globale - de 6,6 ori - într-un ritm mediu anual de 11%, în timp ce valoarea adăugată brută s-a mărit de 7 ori, într-un ritm mediu anual de 11,4%⁷⁾, respectiv cu o intensitate de 3,4% mai mare. La atari mărimi se ajunsese printr-o evoluție diferită în cele trei etape deja descrise.

În 1922-1927, cheltuielile materiale au sporit de 5,4 ori într-un ritm mediu anual de 32,6%, iar în 1922-1928, valoarea adăugată se mărește de 5,1 ori într-un ritm mediu anual de 26%. În 1928-1931, cheltuielile menționate au scăzut cu 48,3% într-un ritm mediu anual de 16,6%, iar în

1929-1932, valoarea pomenită s-a micșorat cu 43,3% într-un ritm mediu de -13,2%. Dar, în 1932-1939 cheltuielile materiale cresc de 2,5 ori, într-un ritm mediu de 12,1%, pentru ca în 1933-1939, valoarea adăugată brută să crească de 2,4 ori într-un ritm mediu de 13,5%⁸⁾. Reiese astfel că în prima etapă creșterea cea mai mare și mai accelerată a înregistrat-o cheltuielile materiale, în cea de a doua etapă aceste cheltuieli scad mai mult și într-un ritm mai mare decât se micșorează valoarea adăugată brută, pe cind în cea de a treia etapă atât cheltuielile materiale, cât și valoarea adăugată brută se măresc, însă ultima depășește și ca nivel și ca ritm pe primele.

În asemenea condiții, structura producției globale investigate, în decursul anilor, a suferit schimbări. Între 1921-1939, cheltuielile materiale au deținut o pondere medie anuală majoritară de 58,3, pe cind valoarea adăugată brută s-a înscris într-o pondere minoritară de 41,7%⁹⁾. O atare proporție întâlnim și pe fragmente intermediere de timp, însă tendința generală constă în scăderea ponderii cheltuielilor materiale și creșterii ponderii valorii adăugate brute. Între 1921-1928, valoarea medie anuală a ponderii cheltuielilor materiale era de 61,5% și a valorii adăugate brute de 38,5%; între 1929-1933, mărimele lor scad la 55,8% și respectiv cresc la 44,2%, adică se diminuează și respectiv se măresc cu 5,7 puncte față de perioada anterioară, iar între 1934-1939, ponderea cheltuielilor materiale ajunge la 56,2%, iar a valorii adăugate brute la 43,8%, înregistrându-se astfel o ușoară creștere, respectiv o micșorare față de situația din anii 1929-1933, însă atât una cât și cealaltă, se mențin la distanță de 5,3 puncte sub nivelul anilor 1921-1928 și de 2,1 puncte sub cel al ponderii medii anuale pe întreaga perioadă analizată¹⁰⁾.

3. Prețurile și volumul producției industriale

Dincăo de schimbările structurale menționate, producția globală analizată a evoluat însă, sub incidență constantă a prețurilor și a volumului (fizic) al respectivei producții.

În ce privește evoluția prețurilor¹¹⁾, aceasta a urmat o traiectorie relativ sinuoasă. În 1939, nivelul prețurilor producției industriale - aici analizate - era mai mare decât în 1921 cu 70,2%, adică a crescut în acest timp într-un ritm mediu anual de 3%. Nivelul cel mai înalt însă, era atins în 1926 (indice 203%) respectiv în etapa refacerii, iar cel mai scăzut în 1931 (indice 95%), adică în etapa impactului crizei economice mondiale asupra industriei studiate aici. De observat apoi, că în 1939 indicele considerateră cu 79,2% superior celui din 1931, dar cu 16,2% inferior celui din 1926. Astfel că, dacă în anii refacerii ritmul este relativ alert, de peste 15,2% (1922-1926), în anii crizei prăbușirea prețurilor e deosebit de intensă, adică de -20,2% (1929-1931), iar în anii de avint postcriză, creșterea lor e moderată, înscriindu-se într-un ritm de 7,5% (1932-1939).

Cit despre producția fizică¹²⁾, aceasta a înregistrat o evoluție în general continuu ascendentă. În 1922-1939, ea se mărește de 3,8 ori într-un ritm mediu anual de 7,75%. Pe etape, evoluția aceasta este fluctuantă. Între 1921-1929, ea crește de 2,9 ori într-un ritm mediu de 14,2%, iar între 1930-1932 scade cu 18,25% într-un ritm mediu de -6,5%, pentru ca între 1933-1939, să se aumenteze de 1,6 ori într-un ritm mediu de 7,12%.

Din cele expuse este lesne de constatat că evoluția producției globale (calculată în prețuri curente) a devansat constant, an de an (cu excepția anului 1931) în toată perioada interbelică atât creșterea volumului fizic (calculat în prețuri constante) cât și a prețurilor. Să adăugăm că, potrivit calculelor, la ritmul mediu anual de

creștere al producției globale, participarea celor doi indicatori vizati a fost cu totul egală. Pe ansamblul perioadei analizate, adică în 1922-1939 prin ritmul înregistrat, producția fizică contribuise cu 70,4%, iar prețurile cu 29,6%. Participarea majoritară a creșterii producției fizice la creșterile producției globale se menține și în următoarele etape intermediare, între 1921-1928 ea se ridică la 59,5% și între 1933-1939 la 53,7%. Si doar între 1929-1932, cind are loc prăbușirea catastrofală de prețuri, relația se schimbă în favoarea prețurilor care acționează asupra ritmului producției globale în proporție de 72,9%, iar producția fizică doar cu 27,1%. Ceea ce se impune atenției este și faptul că, deși ritmul mediu anual de creștere al producției fizice (calculată în prețuri constante) era mai mic decât ritmul înregistrat de producția globală (calculată în prețuri curente), primul s-a înscris într-un ritm dintre cele mai accelerate în Europa de atunci¹³⁾.

De bună seamă că la aceasta contribuise că noile condiții istorice create prin Unirea de la 1918. Dar și împrejurările că România, la sfîrșitul primului război mondial, se număra printre țările europene cu nivelul cel mai scăzut al producției ei prelucrătoare¹⁴⁾. Si care, împrejurare, fără dubii, a conditionat faptul că, în ciuda ritmului accelerat înregistrat, România s-a situat în întreaga perioadă analizată pe o poziție periferică în producția similară din Europa de atunci¹⁵⁾.

4. Factorii tradiționali de creștere și rolul lor

Informația documentară disponibilă învederează, fără echivoc, faptul că în perioada la care ne referim personalul ocupat în industria investigată numericește, s-a înscris într-o tendință generală ascensională marcată, pe parcurs, de stagnări și chiar de reculuri însemnate.

Bunăoară, între 1921-1939, numărul total al personalului ocupat s-a dublat: de la 148.519 de persoane în 1921 acesta s-a mărit la 296.796 în 1939, în 18 ani sporul fiind de 148.277 de oameni.

Dar, între 1921-1925, numărul salariaților crește cu 71,4%, pentru ca între 1925-1932 acesta să scadă cu 69,5% și între 1932-1939 să sporească din nou cu 94,9%¹⁶⁾. O atare evoluție a urmat astfel drumul sinuos al unei dezvoltări ascendentă, dar brăzdată de variații alternant-oscilatorii și care în linii mari a parcurs-o, în proporții diferite, însuși producția industriei aici considerate.

Concomitent, în perioada interbelică, productivitatea muncii¹⁷⁾ în industria prelucrătoare mecanizată din țara noastră a înregistrat o creștere aproape similară cu cea constatătă în cazul forței de muncă, dar că pe parcurs creșterea respectivă a fost mult mai inegală. Pe ansamblul perioadei, adică între 1921-1939, productivitatea muncii la care ne referim, s-a mărit cu 96,7%, adică în aproape două decenii s-a dublat. Dar, pe cind între 1921-1931 se constată o augmentare de peste 300%, între 1931-1939 observăm, dimpotrivă, o scădere cu aproape 35%. Variații importante întîlnim însă și înăuntrul segmentelor de timp specificate. Între 1921-1923, indicele productivității muncii urcă la 133,8%, după care, doi ani consecutiv, coboară mai întîi la 97,3% și apoi la 79,2%, pentru ca ulterior, pînă în 1931 să crească pînă la 292,2% (1925=100). După 1931, adică în 1932, valoarea lui scade la 80,9%, pentru ca în 1933, față de anul precedent să crească cu 10%, cu 20,3% în 1934, dar începînd cu 1934, an de an să scadă vertiginos. În 1939, indicele respectiv era mai mic cu 33% față de nivelul anului 1934, situindu-se astfel la o cotă cu puțin deasupra celei realizate cu peste un deceniu în urmă, adică în 1928. Dincolo de fluctuațiile semnalate reiese astfel că productivitatea muncii studiate a

crescut în anii refacerii și în anii imediat următori și că a scăzut în perioada crizei economice mondiale și a avântului relativ de după criză.

Dacă se observă datele referitoare la forța de muncă și la productivitatea muncii, se poate lesne constata, înainte de toate, că traiectoriile parcuse de curbele evoluției celor doi factori au fost extrem de diferite. Atenția ne este reținută, în primul rînd, de faptul că în decursul celor 18 ani specificați, productivitatea muncii s-a situat, timp de 14 ani, pe o curbă superioară și numai timp de 4 ani, pe una inferioară curbei pe care s-a înscris evoluția numerică a personalului ocupat. Din acești 4 ani, 3 ani aparțin perioadei refacerii și dezvoltării de dinainte de criza economică mondială și anume în 1924, 1925 și 1926 și doar 1 an perioadei postcriză, respectiv 1939. În al doilea rînd, datele mai atrag atenția asupra faptului că în unii ani curbele pe care s-au înscris evoluțiiile celor doi indicatori analizați, cind urcă, cind coboară paralel. Astfel, urcă în anii 1921-1923 și 1932-1935 și coboară în anii 1931-1932.

Cel mai frecvent însă, se constată o traiectorie divergentă între evoluțiile productivității muncii și a forței de muncă, mai exact spus în timp ce prima urcă, cea de a doua coboară și invers. Spre pildă, curba productivității muncii urcă și respectiv cea a forței de muncă coboară în anii 1927-1931, iar în anii 1924-1925, dimpotrivă, curba productivității muncii coboară, iar a forței de muncă urcă.

Dar datele invocate ne mai captează interesul și prin traiectoriile urmărite de cei doi factori menționați în relație cu traiectoria curbei producției (fizice). Impresia generală este că, cel mai aproape de curba producției respective s-a situat curba productivității muncii și pe cale de

consecință, cel mai îndepărtat, curba ocupării forței de muncă. De unde reiese concluzia generală că, la creșterea producției industriei analizate, contribuția celor doi factori a fost cu totul inegală, productivitatea muncii având în această creștere, cel puțin pe o perioadă mai mare de timp o preponderență evidentă față de munca ocupată. Între 1921-1939, contribuția primului factor citat s-a înscris astfel într-o valoare de 65,9%, pe cind a forței de muncă doar de 34,1%. Pe fragmente mai limitate de timp situația însă este schimbăță. Dacă între 1921-1931 contribuția productivității muncii se ridică la 95,7% și a forței de muncă în mod corespunzător numai la 4,3%, între 1931-1939 aportul primului indicator se înscrise într-o mărime negativă de -26%, pe cind a celui de al doilea, în compensare, cu o mărime de +126%. Astfel de inegalități și variații întlnim și în cadrul segmentelor de timp menționate.

Datele reiese din calcule confirmă și nuantează astfel constatarea mai generală formulată deja, învederind că în perioada refacerii și consolidării complexului economic național, edificat sub impactul actului Unirii de la 1918, productivitatea muncii are o contribuție în creștere la mărimea producției industriale, însotind în același timp printr-o intensitate mai mare sporul personalului ocupat. Aceleași date ne arată, de asemenea, că în anii crizei economice mondiale aportul productivității muncii la creșterea producției scade, pe fondul diminuării tot mai mari a personalului ocupat. Iar reducerea în continuare a respectivei contribuții are loc în virtutea faptului că după criză personalul ocupat numeric este se mărește cu o intensitate relativ accelerată față de cea a productivității muncii.

1) Pentru a surmonta insuficiența de informații, în studiul de față am assimilat această industrie cu ceea ce "Anuarul statistic al României pe 1939 și 1940" desemnează la pag. 478-479 ca "industria transformatoare" și în care au fost cuprinse întreprinderile ce

utilizează o forță motrice de peste 20 H. P. sau 10 lucrători. O astfel de industrie, în epocă, mai era denumită și "mare" și beneficia de protecție din partea statului printre-o seamă de avantaje fiscale, de transport etc.

2) Calculat după "Anuarul statistic al României pe 1939 și 1940", p. 261 și 479.

3) Calculat după "Anuarul statistic al României pe 1939 și 1940", p. 478-479 și "Comunicări statistice" nr. 8 pe 1945, p. 5.

4) Ibidem

5) Ibidem

6) Ibidem

7) Ibidem

8) Ibidem

9) Ibidem

10) Ibidem

11) În studiul de față avem de-a face cu indicele de prețuri implicate, calculat de noi ca raport între indicii producției globale (în prețuri curente) și ai producției fizice (în prețuri constante).

12) Pentru fragmente limitate de timp dispunem de două surse: a) Buletinul trimestrial an I (1933) nr. 3-4, p. 28-29 unde se publică un indice anual al producției industriale din România pe perioada 1924-1932 și b) Anuarul statistic al României pe 1939 și 1940, p. 499 unde se publică un alt indice al producției aceleiași industrii pe perioada 1927-1938. Pentru a cuprinde întreaga perioadă interbelică și a avea, totodată, posibilitatea comparării cu situația și din alte țări, am apelat la lucrarea lui Ingvar Svennilson "Growth and Stagnation in the European Economy" apărută în 1954 sub egida Comisiei Economice pentru Europa a Organizației Națiunilor Unite și unde se publică indici anuali ai producției "manufacturiere" pe anii 1920-1938 (1913=100) din majoritatea țărilor europene, inclusiv România. Pentru calculele noastre am folosit datele din lucrarea mai sus citată, schimbând, evident, baza de calcul. Pentru anul 1939, am recalculat pe o altă bază indicele respectiv apărut în lucrarea "Industria românească", apărută în 1940 sub egida Ministerului Economiei Naționale.

13) Apreciere conform calculelor bazate pe cifrele lui Ingvar Svennilson, op. cit.

14) Ibidem

15) Ibidem

16) Calculat după "Anuarul statistic al României pe 1939 și 1940", p. 478.

17) Folosim în context indicele productivității muncii obținut de noi prin raportarea indicelui producției fizice la indicele forței de muncă. Ultimii indicatori i-am calculat, după cum menționam și în notele anterioare, pe temeiul datelor conținute în lucrarea citată a lui Ingvar Svennilson și în "Anuarul statistic al României pe 1939 și 1940".